

Багате літо «ПЛАСТу» в Словаччині

Являється майже неймовірним, що вже тридцятий раз прямували в кінці липня кроки більше як сотні дітей та молоді до літнього крайового табору «КАРПАТИ 2025» Союзу скаутів «ПЛАСТ» українсько-русинської національності в Словаччині. Від 26-го липня до 3-го серпня прожило 119 учасників дев'ять незабутніх днів в рекреаційному осередку «Злата Ідка» біля міста Кошиці. Складовою частиною табору і в цьому році була також 28-а Літня школа українознавства, яка здійснюється з частковою фінансовою підтримкою Фонду підтримки нацменшин КУЛЬТ МІНОР Словаччини.

Перша зустріч молоді, яку організувала відновлена молодіжна організація ПЛАСТ Словаччини, відбулася вже у 1991 році у Миківій. З нагоди ювілейної зустрічі молоді необхідно навести і незаперечні статистичні дані – у тридцяти літніх таборах, включ-

складі: головний комендант Ксения Рибак, голова ПЛАСТу в Словаччині, заступник коменданта Богдан Довгович і бунчужний Петро Алексій Бегені, писар Лівія Урам Грицько та члени Булави Матвій Бережняк, Бібіяна Буйдош, Марія Дівіш, Бранко Довго-

Учасники ювілейного 30-го крайового літнього табору та 28-ї літньої школи українознавства «КАРПАТИ 2025»

Уроцисте відкриття табору – посередіні довгорічна душа таборів та головна організаторка Олена Довгович і почесний голова «ПЛАСТу» в Словаччині Левко Довгович.

Спів з Денисом Зятиком і Ніколою Галчик.

но цього річної зустрічі, взяло участь 3 568 учасників, з того 2 840 дітей і молоді з більш як 100 міст і сіл Словаччини, але також діти з України, Польщі, Австрії, Америки, Німеччини, Сербії, Хорватії та Чехії. Перші два табори реалізовано в селі Микова, у 1993 році три тижні в таборі «Червона калина» біля Трускавця та у Львові в Україні. В дальших роках: Рокитів при Гуменному, Хмельова, Дрениця, п'ять таборів у Меджибрідді, а від 2007 р. літньою домівкою нашої молоді щороку є «Злата Ідка». Через брак грошей літні табори не відбулись в роках 1997, 1999, 2002, 2004, 2005.

В цьому році зустрілося в таборі 92 дітей та молоді у віці від 6 до 18 років з усіх куточків Словаччини, нащадки автохтонного українського населення північно-східної Словаччини та чимала група дітей переселенців і біженців з України з Братислави та інших міст Словаччини. Трьома гуртками новацтва (від 6 до 12 років) і шістьома юнацтва (від 12 до 18 років) піклувалася булава у

вич, Якуб Гонтковський, Нікола Галчик, Вероніка Кашай, Анета Мороз, Івана Петровай, Алексія Пітер-Бучко, Матуш Пронер, Інна Родович, Ріхард Рибак, Юліяна Савчак, Софія Соколюк, Варвара Довгович, Самуел Войчік і Денис Зятик. Лекторами в Літній школі українознавства були Олена Довгович, Марія Рибак, Марта Каконі та Владка Шак, яка старалася також про здоров'я дітей. Організаційними справами та інформуванням на соцмережах займався Святослав Довгович, заступник голови ПЛАСТу.

Дев'ять таборових днів знов втекло як вода. 27 липня відбулося уроцисте відкриття ювілейного 30-го літнього табору та 28-ї літньої школи українознавства «КАРПАТИ 2025» за участі почесного голови ПЛАСТу Левка Довговича, в ході якого перевели в улад старших пластунів пластуна прихильника Матвія Бережняка. В Златій Ідці знов прозвучав Гімн закарпатських пластунів і піднесено таборові прапори – словацький і український.

Програма цього річного табо-

ру була, крім іншого, присвячена відзначенню ювілею літніх таборів, яке нагадувала і підготовлена виставка фотографій та програма уроцистої зустрічі в передостанній день табору. Учасники розглянули багату фотопрезентацію всіх попередніх таборів, і цікаво було бачити, як зал шумів, коли діти і молодь спізнавалися на фотографіях з попередніх років. Отримали дарунки, оновлене видання таборового співаника «Любимі мелодії», традиційні таборові футболки і трохи солодощів. Закінчилося святкування коротеньким концертом, який підготували скрипалі-юнаки Марек Чіпчовський і Ніколас Корманик та члени булави і вже відомі співаки народних пісень Нікола Галчик та Денис Зятик.

Про табори та історію ПЛАСТу в Словаччині, але і про визначні особистості дітям розказували лектори в літній школі, в якій проходили й уроки співу, танцю, першої допомоги та практичного пластування.

Само собою, для учасників найцікавішими були теренові гри в природі. Табір в цьому році змінився на фіктивне королівство, в якому окремі лицарські роди-гуртки очікували повернення

Заключна програма для батьків – до родичів та учасників табору промовляє Надзвичайний і Повноважний посол України в Словаччині Мирослав Кастран.

короля Слава. Старші вчилися працювати в кузні і виробляти мечі, створили і цікаві вироби зі шкіри чи дерева, виробляли луки, з яких вчилися стріляти.

Пройшло вже декілька років від часу, коли юнацтво реалізувало цікаву гру-обмін, під час якої вони вирушили відвідати село Злата Ідка, щоб його мешканцям подарувати щось поетичне, щось живе, щось фольклорне, щось для булави та інше. Закінчилося це дуже цікаво. Після повернення в таборі раптом з'явилося чотири собаки, кілька дитячих тракторів, кілька тачок, кросо-

вий мотоцикл та Гуго, старий знайомий, тепер уже дорослий, якого востаннє у 2017 році привело до табору в рамках цієї цікавої гри юнацтва як свого одноклітки. Як і в попередніх роках, таборові вечори належали забаві на розважальних вечорах, на Святі Івана Купала чи біля пластової ватри. Передостанній вечір був вечором оцінок. В анкеті «Принц і принцеса» найбільше голосів учасників табору отримали Катеринка Довгович та Володимир Хуторний між новаками і Ліза Кручаниця та Борис Мікуш між (Продовження на 2 стор.)

УКРАЇНСЬКА Літня читальня зі співом та декламацією

Літня читальня під час канікул присвячена літературі національних меншин, представники яких проживають у місті Гуменне. Після липневої русинської та ромської настала черга української. Серпневе читання було присвячене не тільки книгам. У парку біля замку лунали декламації, драматизовані читання і навіть спів.

Третю спільну зустріч підтримали своєю участю гості: Ірина Гайдучкова, Людмила Морар, авторка дитячих книжок, казок та поезії (на її рахунок їх загальною вісім) та Лідія Бондаренко, яка пише вірші, але вони ще не вийшли друком.

«Українська література дуже багата і має свої корені ще в старослов'янській мові. У книгах можна знайти теми, наприклад, про кохання, політику, фентезі.

Не бракує романів, звичайно, поезії, представлені всі жанри. Наші письменники, такі як Тарас Шевченко чи Леся Українка, відомі в усьому світі. Крім вищезгаданих, до моїх улюблених належить також Ліна Костенко», – пояснила Ірина Гайдучкова, для якої Гуменне стало її домівкою ще майже три десятиліття тому. Вона працює в галузі культури, їй близький фольклор, заснувала співочий гурт «Ріва», спів-

працювала з декламаторкою та поетесою Юлією Прокіпчак, чий вірш були покладені на музику, і які Ірина співала.

У вівторок після обіду (12 серпня) на програмі було читання уривків з книг «Ангел над містом» (Іван Яцканін) та «Я слухаю зірки» (Людмила Морар). Своім співом порадували присутніх Ірина та Лідія, які представили власні твори.

Остання літня читальня відбудеться наприкінці серпня – 26.8.2025 р. Тема – угорська література.

Вероніка ЛАТТА МАТТОВА, пресслужба міста Гуменне.

Багате літо «ПЛАСТУ» в Словаччині

(Продовження з 1 стор.)

юнаками. Спеціальним призом оцінив провід табору Ніколаса Корманика, для якого його десятий табір був останнім в юнацтві і від наступного року мав би поширити ряди булави.

Один з таборових днів був днем мандрівок. В цьому році відвідали регіон Спиш. Юнацтво поманувало в похід на «Томашовський вигляд» в Національному парку «Словацький рай», новачтво побувало у Спиському Гргові та історичному місті Левоча.

Словаччині Мирослава Кастрана та консула Володимира Камарчука. Після виступу посла пролунала подяка за те, що Посольство України в Словацькій Республіці, незважаючи на сучасну ситуацію в Україні, і надалі підтримує діяльність ПЛАСТУ в Словаччині. І цього року завдяки тому народився новий таборовий співаник «Любимі мелодії». Не менше поважним гостем програми був і почесний голова Європейського конгресу українців та почесний голова ПЛАСТУ в Словаччині

Соареш, Анна Онушкова, Анна-марія Куценко та Лілія Хуторна. Наступний блок належав народним пісням у виконанні Зузани Горнякової, Марії Янішевської, Юлії Корманикової та Ніни Габурчакової. Ростислав Ліпін розважив усіх віршем Василя Морухи «Чому я запізнився», а завершив блок танець «Коломийка», який учасники підготували під час табору, та популярна пісня «Циганочка». Наступна частина програми розпочалася хвилиною мовчання за всіх невинних жертв московської агресії проти України, серед яких є і чимало дітей. Наташа Мікушова виконала чудову власну хореографію під звурушливу пісню «Люди-титани», яка була створена після початку війни, а також прозвучала пісня «Ой, у лузі червона калина», яка вже понад сто років є одним із символів боротьби за свободу України. Далі була подяка булаві, особлива подяка лекторам школи українознавства Марії Рибак та Марті Каконі, а також величезна подяка Олені Довгович, яка є душею таборів і донедавна також була їхнім головним організатором і яка висловила велике прохання: «Для нашої національної меншини найважливішим є те, щоб наша молодь знала, ким вона є, щоб поважала і не забувала традиції, бесіду і культуру своїх предків. Хочу і сьогодні висловити велике прохання до вас, батьків. Не лише дітей зі Словаччини, але і дітей з України, для яких Словаччина стала новою домівкою. Говоріть з дітьми по-українськи, щоб вони не забували свого, хоч виростають в чужині. Бо наша мова і її збереження є основою для розвитку нашого

Таборове свято Івана Купала.

народу. Ми про це в тридцяти таборах неодноразово переконалися так само, як і члени булави, які виростили в наших таборах і якраз вони є для нас надією, що робота з нашою молоддю в Словаччині буде продовжуватися».

В кінці програми прийшла і подяка коменданту табору та голові ПЛАСТУ в Словаччині Ксені Рибак та заступнику голови Святославу Довговичу, який пообіцяв, що намагатиметься продовжувати традицію та готувати чудові літні зустрічі і в майбутньому. Наприкінці програми учасники виконали таборові гіти «Соколи» та «Отаман». А потім вже прийшло прощання, обійми, іноді навіть сльоза та відправлення додому з обіцянкою: До зустрічі в таборі «Карпати 2026».

Крім ювілейного крайового табору, багате було і пластове літо також в Меджибрідді. Завдяки охоті сільської ради села Мнішек над Попрадом на чолі зі староствою Петром Жембою вже третій рік підряд колишня школа в природі в Меджибрідді стала місцем пластових таборів для пластунів

з цілої Європи, які допомагала організувати Крайова пластова старшина Словаччини, а зокрема Володимир Кравець, який займається закордонними зв'язками. І так в прекрасному середовищі на початку липня відбувся Міжкрайовий табір Австрії та Словаччини з Пластовою групою з Чехії за участі 50 пластунів, в другій половині липня тут провело таборову частину Курінного юнацького табору 20 пластунів з Кракова і на початку серпня відбувся в Меджибрідді і Міжкрайовий туристично-вишкільний табір «Побураємо світами у Європі», який організовує Ватага Бурлаків і Курін Бунтарки за участі 50 пластунів. Великою подією, яка вперше здійсниться на території Словаччини, буде в другій половині серпня також європейська «Лісова школа», яка буде вишколом нових провідників, інструкторів та виховників для пластових країв і пластових груп з 21 європейської держави, в яких зараз розвиває свою діяльність «ПЛАСТ».

Святослав ДОВГОВИЧ.

35-ий фольклорний фестиваль в Ублі

Від початку серпня Убля готувалася до 35-го фольклорного фестивалю. Члени первинної організації Об'єднання пенсіонерів прикрасили середовище біля будинку культури і перехрестя, члени первинної організації антифашистських борців дали в належний порядок пам'ятник визволителям, а дівчата фольклорної групи Ублянка подбали про середовище біля сільського уряду.

На початку програми присутніх порадували діточки місцевого дитсадка і основної школи.

І так 17 серпня 2025, в неділю о 14.30 год. розпочався 35-ий фольклорний фестиваль. Його відкрили конференсь о. Павло Новак словами: Там, де Карпати горді, небо обнімають, старий Косматець і Настас – Вублю вартувуть, а Сільвія Гандичова словами: Де б не была далеко я, краю муй дорогий, тягнеш ня до себе, день каждый. Староста села Йосиф Фейсак привітав всіх глядачів з Ублі і близької околиці та всіх, хто наготував програму для глядачів.

Заключна сцена фестивалю.

На початку присутніх порадували діточки місцевого дитсадка і основної школи та фольклорна група Ублянка. У програмі взяли участь Іновське тріо, чоловіча співацька група Паробчаці, дитяча гру-

па Шинява, жіноча фольклорна група Стужиця, чоловіча фольклорна група Кичара, чоловіча співацька група Русинія та Піддуклянський художній народний ансамбль (PULS). А до тисячі було глядачів.

Авторка сценарію – Анна Чаварга, сцену підготували Алена Фейсакова, Ярослава Дарянинова з допомогою Сільвії Гандичової та Яни Маруничової. Про режисуру подбали Анна Голубова та Марія Камозінова. Фестиваль озвучив пан Полдрук.

Після офіційного закінчення програми у вечірній час для молоді грала музична група Героцаці.

-МК-

Фото: Марія Камозінова.

Виступає Іновське тріо.

Фольклорна група Ублянка.

Пізнавай та зберігай традиції своїх предків

Під такою назвою 8 та 9 серпня 2025 р. в селі Орябина Старолубнянського округу вже двадцятий раз пройшов фестиваль, який серед фольклорних фестивалів відрізняється своєю особливістю. Ця особливість спочиває не лише в тому, що на нього приїжджає значна кількість земляків, які оселилися, зокрема, в Америці, але й своїм колоритом. Перед самою концертною програмою організатори намагаються показати свої традиції та традиції навколишніх сіл прямо перед окремими хатами. Цього року це були весільні традиції та обряди. Крім домаш-

ньої фольклорної групи *Поляна*, у цей величавий весільний показ, названий *Ідемо ми по ню*, залучили й фольклористи з Кам'янки, Удоля, Великого Липника, Шамброни та Старої Любовні. Смачні традиційні страви, зокрема пироги та голубці, можна було скуштувати майже перед кожною хатою з рук домашніх жителів та членів окремих колективів.

Хороший настрій і весела атмосфера перенеслися і на невеликий місцевий амфітеатр, який вже явно не вистачає інтересу глядачів. Серед них були й такі поважні гості, як депутатка На-

ціональної Ради СР А. Новакова, державний секретар Міністерства внутрішніх справ СР М. Каліняк, предностка Окружного уряду в Старій Любовні К. Томкова, радник президента СР Я. Кубіш, представник 65-го розвідувального батальйону у Пряшеві, який несе ім'я славного родока Орябини Михайла Стренка, голова ЦР СРУСР П. Богдан та інші.

В програмі під назвою *Веселіє шия, радийме шия*, крім згаданих фольклорних колективів, представили також діти місцевого дитсадка, мандоліновий оркестр, який творять учні Орябинської ОШ та члени ФК *Барвінок* з Кам'янки, вокальний квартет *Березнянські візерунки* з Великого Березного (Україна), народна капела *Бетярки*, танцювальна група *Бардфа* з капелою Р. Гарчара, Штефан Штець з капелою *Файта* та народний розповідач Йожко Йожка. Слід додати, що програма фестивалю розпочалася ще в п'ятницю, 8 серпня, і так Орябина протягом двох днів жила незабутньою атмосферою, яка привела в цей мальовничий край рекордну кількість глядачів, які поверталися додому з незабутніми враженнями і, напевно, з метою, щоб сюди завітати і наступного року.

-пб- Фото Ладислава Цупера.

Що для мене означає фестиваль у Свиднику?

Свято культури у Свиднику – це найстарший фольклорний фестиваль у Словаччині. У цьому 2025 році це був уже 71-ий. Після ніжної революції його назва була Свято культури русинів-українців.

А що для мене означає фестиваль української культури у Свиднику? Це фестиваль, велике фольклорне свято, якому тішилися всі, хто працював на ниві культури, фольклору, чи це були діти, або дорослі. Я у Свиднику виступав десь у половині 60-х, ще як молодий хлопець, як член оркестру дитячого колективу з Орябини під керівництвом учителя Орябинської ОШ Франтішка Дрогаровського. Початком 70-х років молодіжний колектив з Орябини поставив на сцені свидницького амфітеатру програму під назвою *Дрімарька*, яку режійно підготував учитель Іван Крета, а я супроводив колектив на гармошці. У Свиднику на Святі виступали і діти дитячого фольклорного колективу *Підполянички* ОШ з Орябини під керівництвом учительки Марії Бартко.

Свидницький фестиваль культури в моїх споминах згадується від моменту, коли я

почав працювати в апараті ЦК КСУТ у січні 1985-го року. Як завідуючий культурно-освітнього відділення з працівниками відділення ми готували для свидницького фестивалю виробництво ідейних та програмних плакатів. Готували і підготовку дальших матеріалів. Я допомагав при підготовці програм окремих фольклорних колективів, конкретно з боку музичного. Активно я допомагав і як асистент режії, інспіцієнт чи супровід на гармошці окремих співаків чи колективів. За допомогою працівників Свидницького осередку культури потрібно було підготувати сцену амфітеатру. Всі роботи при підготовці сцени ми реалізували з колективом нашого відділення.

На гармошці я супроводив велику кількість співаків, як, напр. Марію Мачошко, Анну Порач, тріо Світкових, ЖСГ *Поляна* з Орябини, ЧСГ *Поляна* з Кошиць, всіх, яким був

потрібен музичний супровід.

За мною вже роки моєї праці на сцені і поза сценою свидницького свята. На завершення моїх свидницьких активностей і виступів хочеться згадати почин режисерки програми 70 Свята культури у Свиднику Ані Кнежової, яка запропонувала мені виступити з Марією Мачошко. А вона почала той свій виступ словами, цитую: «Шановні глядачі, з тим чоловіком я виступаю уже 40 років», за що глядачі нас оцінили бурхливими оплесками. Так закінчилась моя багатогранна діяльність у Свиднику.

Хочеться вірити, що свято у Свиднику буде жити і в наступних роках.

Тому на завершення мого спогаду хочеться згадати слова пісні, які у нас співають на фестивалях і святах: «Най же буде добрий час».

Будьмо здорові і най щастить нам у дальших роках.

Ігор КРЕТА.

Журналістка та письменниця Адела Кнапова не розуміє, звідки в українців береться внутрішня сила

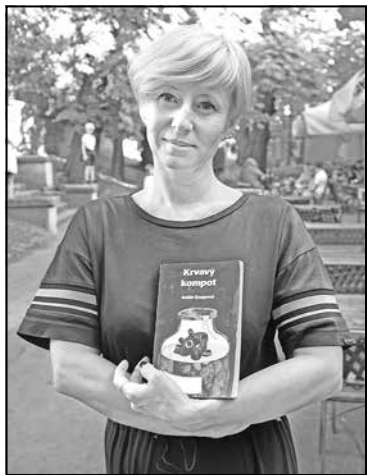
Бесіда з чеською журналісткою та письменницею Аделою Кнаповою завершила в суботу ввечері, 2 серпня програму заходу під назвою «Місяць авторського читання». В середовищі пражського клубу «Строморадіє» з 14 липня на вечірніх зустрічах з публікою чергувалося аж двадцять пар. До їх складу входив один автор зі Словаччини або Чехії, а другий – це був іноземний письменник, який «завдяки» своїй творчості та громадянській позиції став персоною нон грата на батьківщині та живе та працює за її межами – у вигнанні.

Перед бесідою з А. Кнаповою, яка добровільно обрала вигнання в Україні, виступив Надзвичайний і Повноважний Посол України в Словацькій Республіці Мирослав Кастрян (на фото). Він подякував Словаччині за допомогу, без якої «ми б не впоралися з цією боротьбою зі злом». Він подякував усім, хто в Словаччині відчинив двері своїх домівок біженцям з України перед російською агресією. Він повідомив, що використав суботне перебування в Пряшеві для подальших переговорів щодо розміщення Генерального консульства України в Пряшеві. Це має відбутися до кінця цього року. Консульство діяло тут багато років і було закрито близько десяти років тому. Наразі посольство лише зрідка надає консульські послуги в Пряшеві жителям України в Словаччині, а й усім іншим зацікавленим особам.

А. Кнапова (нар. 1976, фото) за походженням, мораванка, багато років працювала репортером чеського тижневика «Reflex». На «Місяць авторського читання» вона представила свою книгу, що складається з дев'яти оповідань, під назвою «Кривавий компот» (опублікована у 2025 році), це її робота як прозаїчки, до цього вона опублікувала шість книг, переважно репортажів. Вона зізналася, що завжди хотіла бути письменницею, але вивчала журналістику в Празі. З опублікованих досі книг найбільший резонанс викликала книга під назвою «Боягузливі записки з української війни» («Zbabělé zápisky z ukrajinské války», опублікована у 2023 році).

Коли вранці 24 лютого 2022 року розпочалося вторгнення Росії в Україну, і багато українських мирних жителів почали втікати, ця

жінка стрункої фігури вирушила до польсько-українського кордону. Звідти вона написала своє перше свідчення про людське горе. «Головний редактор не хотів мене від-

пускати, він боявся за мене. Жоден з редакційних фотожурналістів також не хотів їхати зі мною», – згадувала вона у Пряшеві. Через кілька днів вона переїхала далі на схід, познайомилася з охопленою війною Україною та написала про неї репортаж, опубліковано в «Reflex» № 10 за 2022 рік.

Пригода А. Кнапової з Україною мала подальші етапи. «Сьогодні я добровільно живу в місті, яке щодня бомбардують росіяни. Кордон з Росією знаходиться за 30 км від Харкова, а від цього міста наразі 15 км до лінії фронту», – сказала вона. Вона ніколи раніше не була в Харкові, лише чула, що це гарне місто. Вона потрапила туди випадково, запрошена українськими письменниками на чолі з Сергієм Жаданом. Розквартирували її у знаменитому «Будинку слова». Коли у першу ж ніч її перебування російська ракета впала на бічний вулиці, вона страшенно злякалася. Минулого року

вона планувала поїхати до Харкова востаннє, що більше ніколи туди не поїде. Приїхала – і закохалася...

Її партнер Костянтин Зоркін (який проілюстрував книгу «Кривавий компот») під час бесіди з нею поспілкувався через відеозв'язок. Він наголосив, що відчуття безпеки від пекла війни – це наша загальна ілюзія. Він навів приклад. Коли він був у місті Бахмут Донецької області близько шести років тому, там близько 120 тисяч мешканців жили мирним, нормальним життям. Сьогодні від цього стародавнього міста нічого не залишилося; російська окупація та бойові дії повністю зруйнували його. Він наголосив, що дуже важливо залишатися людиною в часи болю, страждань та смерті навколо. «Мистецтво – це матеріальний доказ існування людської душі, а душа – це те, що робить нас людьми», – додав він. Зацікавлені зможуть ознайомитися з його роботами з середини серпня до початку вересня в Бібліотеці ім. П. О. Гведослава в Пряшеві на виставці під назвою «Захисний шар» – «Ochranná vrstva».

А. Кнапова відповіла на запитання для «Нового життя», чи бачить вона сліди русифікації в Харкові – тривалого процесу, за допомогою якого Росія, теж у складі Радянського Союзу, знищила українську ідентичність. «Це видно скрізь, але я також бачу, що українці в Харкові наполегливо з цим борються. Однак є різниця в тому, як представники інтелігенції, митці та пересічні жителі насправді підходять до цієї проблеми. Я також бачу, що за ті місяці, що я перебуваю в Харкові, склад населення змінився. Тисячі людей приїжджають сюди з окупованих Росією територій Східної

України. Вони замінюють тих, хто виїхав на захід, це люди без надії, без засобів, з кількома особистими речами в руках. І це впливає на атмосферу в Харкові», – додала вона. Вона також бачить, що триває інформаційна війна, і, як вона наголосила, Україна не без проблем, але про них говорять (наприклад, примусове забирання чоловіків безпосередньо з вулиць до армії). Вона гірко та саркастично зазначила, що в Росії не так, бо в Росії у них немає жодних проблем...

«Я не розумію, звідки в українців береться сила це терпіти», – заявила вона наприкінці зустрічі. В Україні її дивує «абсолютно все, тут люди надзвичайно щирі». За її словами, українське суспільство дуже вільне, демократичне. Вона відкинула твердження пані модераторки про те, що вона дуже мужня: «Навпаки, мені дуже страшно». Однак вона визнає слова української поетеси Лесі Українки про те, що слово – це потужна зброя.

xxx

У рамках зустрічі також відбулися дві дискусії з письменниками-засланцями з недалекої Білорусі. Обидва автори – Ганна Янкута (нар. 1984) та Уладзімір Някляев

(нар. 1946) – зараз проводять більшу частину часу в Польщі та подорожують Європою як засланці. Однак для У. Някляева це досить велика проблема, адже він може

пересуватися лише за допомогою милиції, що є наслідком тортур білоруської таємної поліції. Цей поет балотувався на президентських виборах 2010 року як протикандидат Олександра Лукашенка. Його промова та відповіді на запитання під час бесіди були звинуваченням режиму нинішнього «вічного» президента Білорусі. У. Някляев обіцяє собі, що повернеться на батьківщину з заслання, що б з ним не сталося після прибуття туди, бо хоче померти в Білорусі. Г. Янкута покинула Білорусь у 2021 році. Хоча під час бесіди, яку модерував польською мовою автор цих рядків, вона зазначила, що її ім'я не фігурує (або принаймні їй нічого про це не відомо) у реєстрі екстремістів та терористів, який веде білоруська влада, але жодним чином не опублікований, вона не повернулася до Білорусі через побоювання про свою безпеку та інші обставини. «Однак я хочу вернутися, бо кожна допомога у відбудові Білорусі після відходу Лукашенка буде більш ніж необхідною. Також тому, що наслідки процесу русифікації руйнівні для сучасної офіційної білоруської культури та мистецтва», – сказала вона. Вона зачитала уривки з нагородженої книги «Час бур'янів» (опублікованої у 2023 році), в якій вона описує білоруською мовою,

серед іншого, свій досвід роботи волонтеркою для біженців з України в Польщі після початку російської агресії.

Текст і фото: Йосиф Юрчишин.

Україністика в Словаччині за останнє десятиліття (2013 - 2023) Пряшівська школа у Пряшівському університеті

(Продовження. Початок в № 15/2025)

У теперішній час Інститут виявляє також свою продуктивність у наукових дослідженнях, але в тих галузях, про які ми вже згадували вище: з літератури – це дослідження сучасної української літератури в ширшому центральноєвропейському просторі (новіші форми, жанри, стилістичні засоби, лексичні засоби та індивідуальні стилі в літературі та сучасній літературі Закарпаття та Східної Словаччини та у критиці літератури, перекладу, теорії викладання української мови та літератури). Науково-дослідна діяльність інституту пов'язана з викладанням усного та письмового перекладу як нової сфери його інтересу. Його творчі працівники публікують наукові дослідження та фахові праці з художнього та фахового перекладу, з ономастики та правильного перенесення (транспозиції) власних назв на іншу мову, з теорії пізнання української та словацької культури (менталітету народів), з лінгвокультурології, з фразеології для перекладачів і вчителів (також в українсько-словацькому порівняльному аспекті), з дидактики письмового та усного

перекладу. Продовжується та значно підвищується результативність роботи у виданні вузівських підручників і навчальних матеріалів, монографічних праць, які є надзвичайно важливими у навчальному процесі. Увага керівництва робочого осередку спрямована на публікацію праць у міжнародних наукових базах даних, напр. SCOPUS, Web of Science тощо.

Вітчизняні та зарубіжні наукові заходи є інструментом видимості наукової та мистецької діяльності інституту. Інститут україністики регулярно організовує (по можливості) вже традиційні міжнародні наукові конференції «Словацько-українські відносини в галузі мови, літератури та культури», з яких виходять рецензовані наукові збірники, а також проводить міжнародні фахові семінари з перекладу письмового та усного під назвою «Українська мова та культура в художньому та професійному перекладі в центральноєвропейському просторі», з якого базуються книжкові праці у вигляді рецензованих наукових збірників за окремими річницями. Лише на 2022 рік наш інститут реєструє 28 доповідей на конференціях, з яких 15 за кордоном і 13 вдома. Для

порівняння наведемо також цифри минулих років. 2019 рік: усього 21, закордонних конференцій 15, внутрішніх: 6, 2020 та 2021 роки – менше через пандемію ковіду. Частиною науково-дослідницької та професійної діяльності була також студентська науково-професійна діяльність (словацькою скорочення ŠVOČ), в якій регулярно брали участь понад 25% студентів. Студентські наукові роботи, як правило, впливали з науково-дослідницьких завдань кафедри в галузі мови, літератури та фольклору, згодом стали відправною точкою для написання дипломних робіт.

Після 2000 року на факультетський тур «ŠVOČ» потрапили роботи, присвячені питанням сучасної української мови, особливо її діалектних різновидів, потім роботи, присвячені сучасній українській літературі, тобто сучасним українським авторам ХХІ століття, а також статті, у яких подано перекладацькі розв'язки окремих проблем перекладу українських художніх текстів у процесі перекладу словацькою мовою. У минулому студенти кафедри майже щороку займали найкращі місця на факультетських турах «ŠVOČ», а деякі

проходили до національного раунду. Сьогодні «ŠVOČ» реалізується як виставка (конференція) наукових робіт наших студентів. Роботи вищої якості переходять на факультетські тури, вищих загальнонаціональних турів більше не існує. На зміну їм прийшли міжнародні наукові конференції докторантів і молодих учених.

Сфера розвитку та інтернаціоналізації. Ще одним напрямом, який активно розвиває інститут, є створення партнерства на транснаціональному рівні. Нашими вже перевіреними та традиційними інструментами є участь у закордонних та вітчизняних комісіях – працівники нашого інституту добре представлені в зарубіжних та вітчизняних науково-професійних комісіях, а також активною є їхня рецензійна діяльність, коли від наших творчих працівників вимагаються рукописи – рецензії на журнальні та книжкові роботи колег інших установ вдома і за кордоном.

Інститут україністики залишається відкритим для іноземних студентів, про що свідчить надзвичайно велика кількість студентів з України (заклад має 292 студентів з України на своїх програмах на I та II ступенях навчання). Деякі дослідження, підручники, монографічні праці написані лише українською мовою, або

двомовно. Українською мовою інститут викладає 44 предмети у зимовому семестрі, 28 у літньому. За програмою Erasmus 15 у зимовому семестрі, 16 у літньому семестрі. Наше робоче місце також пропонує близько 10 предметів для програми Erasmus англійською мовою. Так само ІУ відкритий для іноземних викладачів у рамках мобільності. Якщо іноземні викладачі виявляють зацікавленість у мобільності в нашому інституті, то вони, як правило, отримують позитивну відповідь, якщо немає інших перешкод внутрішнього характеру. Керівництво ІУ підтримує залучення власних студентів, творчих працівників та адміністративного персоналу до закордонних мобільностей, які є передумовою для отримання нового досвіду з інших місць роботи та передачі наших знань і досвіду за кордоном.

Особливим напрямком діяльності інституту є співпраця із зовнішнім середовищем та потенційними замовниками випускників. Інститут використовує всі можливості, які виникають для співпраці. Він не має аналогічного партнера в Словаччині, але, наскільки це можливо, розвиває та підтримує співпрацю з установами в країні та за кордоном. Представляємо принаймні деякі з них.

Ярміла Кредатусова
(Далі буде)

УКРАЇНЦІ – АВТОХТОННА НАЦІОНАЛЬНА МЕНШИНА

Медійний простір Словаччини здебільшого обходив мовчанкою те, що тут поруч з словацьким народом здавна проживає автохтонна українська національна меншина, яку в різні часи й епохи називали по-різному, найчастіше – рутенами, руснаками, русинами, руськими. Історик, декан філософського факультету Університету Коменського в Братиславі Євген Перфецький (1884 – 1947), родом із Підляшшя в Польщі, зазначав, що південна територія під верхів'ями Карпат з давніх часів «... була єдиною підкарпатською областю, яка від Мараморощини сягала на захід до верхів'їв Грону і Вагу. Кошиці, Кежмарок, Подолинець були найзахіднішими місцями цієї господарської області». Протягом всього існування міжвоєнної Чехословаччини офіційні статистики 1921 і 1930 рр. наводили, що головним чином на Пряшівщині і Закарпатті, проживають чехословацькі громадяни руської національності (ruskej národnosti). Нерідко й офіційні представники заявляли, що в ЧСР ніби є росіяни, хоч для означення цієї людності користались і найменуваннями русин, малорос, іноді й українець. Навіть і в період кризи 1938 – 1939 рр., коли над Чехословаччиною вже нависли чорні хмари розвалу республіки, на крайньому сході Чехословаччини – на Підкарпатській Русі утворюється автономний уряд нового утворення – Карпатської України. 3-поміж напрямів в національній орієнтації, які домінували на цих теренах – москвофільського і народовського, т. є. українського - переможно вийшов український. Народовський рух на Закарпатті був частиною ширшого західноукраїнського народовецького руху, що виник у 1860-х роках. На Закарпатті цей рух у 1938-1939 роках відіграв важливу роль у формуванні української автономії у складі Чехословаччини, зокрема, через діяльність Августина Волошина (1874 – 1945), який згодом став президентом Карпатської України. Цей період характеризувався боротьбою за політичну та культурну ідентичність українців Закарпаття, зокрема, в контексті розпаду Чехословаччини та наближення Другої світової війни. Проте події розвивалися стрімко і не на користь карпатських українців. Окупація Карпатської України гортіївською Угорщиною поставило край такому розвитку і повертало русинів-українців знову в мадярські обійми, на цей раз в криваві гортіївські обійми.

У воєнний період українці Закарпаття і Пряшівщини шукали порятунку і можливі шляхи втечі з таких обіймів. Багато з них втекли, опинились на радянській території, вступили в радянські війська, але і в ряди Першого Чехословацького армійського корпусу під командуванням генерала армії Людвіка Свободи і брали активну участь у визволенні республіки від фашизму і його домашніх прислужників. Фронтowa газета Чехословацького армійського корпусу в СРРР *Za slobodné Československo* не називала жителів краю інакше, ніж українцями і поруч з статтями чеською і словацькою друкувала і статті українською мовою, здебільшого фронтовиків з рядів карпатських українців. Одним з них був Ілля Волошук (1914 – 1997), уродженець закарпатського села Нанково, який у післявоєнний час став одним з засновників вищого шкільництва в Пряшеві, яке почало готувати вчителів для українських шкіл в Пряшівському краї.

Багато колишніх фронтовиків влилось у післявоєнну відбудову республіки. Українцям навстіж відкрились брами чеських і словацьких високих

В медійному просторі протягом останніх трьох років часто виникає запитання про число українців в Словаччині. Особливо виразно таке питання почало появлятися після вторгнення російських військ в Україну в 2022 році. Можна було читати навіть тривожні статті, що Словаччину ніби всю поглинуть українці і вони стануть найбільшою національною меншиною в Словаччині.

Українська меншина Словаччини та українські біженці

шкіл, заодно з тим українці будували свої національні школи і тим самим досягали небачених успіхів в освіті. Ставали вчителями, інженерами, лікарями, економістами, військовими, спеціалістами з питань сільського господарства, викладачами високих шкіл, політичними і громадськими діячами. Місцевих українців навіть називали найбільш освіченою частиною населення Чехословаччини через високу кількість в них осіб з середньою і вищою освітою.

Поряд з національними школами виникають радіо, театр, ансамбль пісні і танцю, видавництво педагогічної і художньої літератури, почала виходити українська преса. Після революційних подій 1989 року в українській національній меншині настав розкол на русинів і українців і з того часу їх розвиток пішов у них окремим, відмінним шляхом. З ініціативою налагодження відносин між двома гілками національної меншини виступив голова ЦР СРУСР Павло Богдан. Переговори між СРУСР і Русинською обродою відбулись 24 лютого 1995 року в Братиславі і 15 липня 1996 року в Кошицях за присутності заступника голови Уряду СР, голови Ради Уряду СР у справах національностей Йозефа Калмана. «У ході переговорів досить швидко було досягнуто консенсусу з основного питання – чи йдеться про одну або дві національні меншини. Обидві сторони погодились з формулюванням: «Русини і українці, що приживають в Словацькій Республіці, є однією національністю». Було також домовлено, що РО і СРУСР є організаціями, що представляють цю національність, взаємно уважаються та визнаються. В Раді Уряду СР у справах національностей буде представлена кожна з них... Але вже в найближчі дні представники РО угоду інтерпретували по-іншому і, як і угоди з попередніх зустрічей, перестали її дотримувати» (див. Павло Богдан «20 років – здобутки і втрати. 1989 – 2009» (Пряшів, 2012, стор. 36).

Такий стан триває і досі і він привів до загального послаблення національної меншини як такої. Безперспективність дальшого розвитку обох частин національної меншини – русинів і українців – випукло видно в тому, що їй ніяк не вдається відбудувати національне шкільництво хоча б до такого рівня, як то було з українськими школами, коли ще і в 70-х – 80-х роках 20 ст. існувало 108 шкіл з українською мовою навчання і з вивченням української мови (на кінець 50-х і на початку 60-х років було 206 українських шкіл), церква все більше послуговується замість церковнослов'янської мови словацькою і з церковного життя все більше вилучається азбука, один з визначальних атрибутів ідентичності русинів-українців.

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА МЕНШИНА СЛОВАЧЧИНИ В СВІТЛІ СТАТИСТИКИ

Останній перепис населення Словаччини відбувся в 2021 році, незадовго до російського вторгнення в Україну. Статистика показує реальний стан нашої національної меншини ще до напливу в Словаччину біженців з України.

Русини-українці є автохтонним населенням Словаччини. В адміні-

стративну управу Словаччини Пряшівщина потрапила на світанку чехословацької державності в 1918 році. Натомість Підкарпатська Русь стала окремою територіальною частиною спільної республіки чехів, словаків та карпатських русинів (українців).

Зараз найбільша кількість представників української національної меншини Словаччини проживає в Пряшівському (2859 осіб) та Кошицькому краї (2078 осіб). Значна кількість українців знайшла місце проживання в Братиславському краї (1990 осіб).

Найбільшу кількість жителів Словацької Республіки української національності статистика реєструє в Пряшівському окрузі, де проживають 722 особи української національності, що становить 0,42 % від усього населення краю.

УКРАЇНЦІ В ОКРУГАХ ПРЯШІВСЬКОГО КРАЮ: Бардіїв (305), Вранів н/Т. (82), Гуменне (339), Кежмарок (69), Левоча (12), Меджилабірці (239), Попрад (93), Пряшів (722), в Пряшеві перепис населення зареєстрував 576 українців, Сабинів (62), Свидник (291), Снина (93), Стропків (81), Стара Любовня (181).

УКРАЇНЦІ В ОКРУГАХ КОШИЦЬКОГО КРАЮ: Гельниця (93), Михалівці (425), Кошиці-околиця (127), Кошиці-місто (882), Рожнява (46), Собранці (325), Требишів (160).

Статистика показує, що найбільше скупчення українців є в Кошицях і Пряшеві, а також в округах: Гуменне, Михалівці, Собранці.

ЗАГАЛЬНІ ДАНІ ПЕРЕПИСУ НАСЕЛЕННЯ 2021 РОКУ

За даними перепису населення 2021 року, Словаччина нараховує 5 449 270 жителів. Із загальної кількості 4 567 547 складають жителі словацької національності, 422 065 мадярської, 67 179 ромської, 23 746 русинської, 28 996 чеської, 9 451 української, 3 318 німецької, 1 098 моравської, 3 771 польської, 3 245 російської, 2 793 в'єтнамської, 1 106 болгарської. Крім того, в Словаччині проживають 967 жителів хорватської національності, 1 084 сербської, 596 єврейської, 1 354 румунської, 644 албанської, далі 537 австрійської, 378 грецької, 117 сілезької, 1 207 китайської, 1 323 італійської, 303 корейської, 559 англійської, 567 французької, 413 турецької, 119 іранської, 257 ірландської, 84 канадської, 8 888 іншої національності. У 295 558 осіб не було встановлено національності. Для повноти інформації нагадаємо, що за даними перепису населення 2021 року в Словаччині проживає 218 235 вірян греко-католицької та 50 677 православної церкви. Історично ці церкви безпосередньо пов'язані з життям русинів-українців Словаччини і були важливою складовою їх ідентичності.

УКРАЇНСЬКІ БІЖЕНЦІ В СЛОВАЧЧИНІ

Україна є 35-ю державою за чисельністю населення у світі. З вікіпедії довідуємось, що чисельність населення України становила 43 528 136 осіб на 1 січня 2022 року, включно з тимчасово окупованими територіями Донецької і Луганської областей та Автономною Республікою Крим з містом Севастополь. Після вторгнення Росії в Україну в Європу та країни світу потоком ринули мільйони українців. Загальна кількість українців, які

виїхали за кордон, становить від 6 до 7 мільйонів.

Виходячи з даних Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, в грудні 2024 року в Європі перебувало понад 6,25 мільйона людей, які втекли з України від війни. З того часу додалося ще понад 100 тисяч. Загалом їх зараз майже 6,4 мільйона. Найбільше українських біженців проживає в Німеччині (1,24 мільйона), за нею йде Польща (майже мільйон), третє місце в таблиці посідає Чехія (понад 401 тисяча). У Словаччині перебуває близько 150 тисяч українців, які мають тимчасовий захист.

З початку конфлікту до Словаччини прибуло майже 270 000 осіб, з яких понад 92% становили українці. За даними Міністерства внутрішніх справ Словацької Республіки, станом на 31.12.2024 р. дійсний дозвіл на проживання на території СР мали 197 004 українці. З них 52 136 мали тимчасовий дозвіл на проживання, 13 901 – постійний дозвіл на проживання, а 130 967 українців мали тимчасовий притулок.

Постійно доходить до змін в кількості біженців, тому показники не зовсім точні. Наразі більшість українців, які прибули до Словаччини, отримали статус тимчасового притулку. Станом на 01.06.2025 р. цей статус мали 132 658 українців. Більшість з них зареєстровані в Братиславському краї (47 027), далі йдуть Кошицький край (17 413), Жилінський (13 498), Нітранський (13 354), Трнавський (13 303), Пряшівський (10 688), Тренчинський (9 929) та Бансько-Бистрицький (7 446).

Значну кількість біженців становлять студенти. Інститут україністики Пряшівського університету залишається відкритим для іноземних студентів. Зараз в Інституті україністики навчається 292 студентів з України.

Крім того, багато вишів Словаччини пропонують інформацію для абітурієнтів з України українською мовою – наприклад, Університет ім. П. Й. Шафарика в Кошицях, Університет Костянтина Філософа в Нітрі та Жилінський університет у Жиліні мають довідки українською мовою на своїх веб-сайтах. В Університеті Коменського в Братиславі викладають українську мову та організовують курси словацької мови для біженців з України.

При навчальних закладах організовують наукові конференції, спеціалізовані літні школи, курси, українські клуби та різні культурні та

тематичні програми, в яких активно беруть участь українські студенти.

Найбільша кількість жителів з українським громадянством проживає в Братиславському краї (1984 особи).

Українське державне громадянство мають 6339 осіб, які постійно проживають на території Словаччини.

ДОПОМОГА УКРАЇНСЬКИМ БІЖЕНЦЯМ

Сьогодні українські біженці в Словаччині активно співпрацюють з місцевими громадами та роблять свій культурний внесок. Вони беруть участь у громадських об'єднаннях, культурних програмах та мовних групах, щоб зберегти та поширювати свою національну ідентичність.

У Словаччині, зокрема, у її східній частині українські біженці натрапили на тутешніх русинів-українців, які тут розвивають свої культурні та мовні традиції.

Руку допомоги простяг біженцям Союз русинів-українців Словацької Республіки, який в міру своїх обмежених сил і можливостей включає їх в діяльність на ділянці культури, залучає до оглядів, зокрема, до змагань в читанні поезії і прози на українській мові, до підготовки і проведення піснених концертів, бесід. Відрадно стало те, що українські біженці в Пряшеві негайно почали жити організованим життям, батьки заохочували до культурної та освітньої діяльності своїх дітей, щоб вони не забували рідну мову і культуру та не втрачали зв'язок з своєю батьківщиною.

Поруч з Союзом русинів-українців СР інтеграції українських біженців допомагають також такі українські громадські об'єднання, як Українсько-словацька ініціатива та SME SPOLU в Братиславі, Музично-драматичний ансамбль ім. Т. Шевченка в Братиславі, члени «Пласту» українсько-русинської молоді на Словаччині, Український народний хор «Карпати» в Кошицях та ін. Благородну роботу в допомозі біженцям і їх інтеграції проводить СНМ – Музей української культури у Свиднику.

В підсумку дані перепису населення Словаччини 2021 року:

- українська національна меншина (9451),
- віряни Греко-Католицької Церкви (218 235),
- віряни Православної Церкви (50 677),
- русинська національна меншина (23 746).

Українські біженці в Словаччині станом на 01.06.2025 р. (197 004), з них:

- тимчасовий дозвіл на проживання (52 136),
- постійний дозвіл на проживання (13 901),
- тимчасовий притулок (132 658).

Мирослав ІЛЮК.

Новини культури

ВЕЛИКА БРИТАНІЯ. 14 серпня у стінах легендарного Блечлі-Парку міста Мілтон-Кінс, відомого як центр розшифрування нацистських кодів під час Другої світової війни, відбулося урочисте відкриття виставки «Обличчя української мрії». УКРАЇНА. АТ «Укрпошта» у межах щорічного тематичного поштового випуску Еуропа 2025 випустило марки із зображенням унікальних знахідок скіфської епохи. ЛАТВІЯ. З 15 по 18 серпня у латвійському Вентспілі відбулися традиційні Дні української культури, організовані Вентспільським товариством української культури «Кобзар». ЯПОНІЯ. Після успішного показу в

Токіо, виставка «Культурна спадщина України – зв'язок зі світом» офіційно відкрилася в Міжнародному домі Осаки (Тенноджі). Церемонія відкриття супроводжувалася концертом української музики. ОАЕ. З нагоди Дня Незалежності України 24 серпня в Дубаї відбудеться імерсивна виставка «Світло крізь віки: українська спадщина», присвячена українській культурі, історії та стійкості народу. ПОЛЬЩА. У польському селі Радружі до лютого 2026 року проходить виставка «Яворів. Народні барви Розточчя», на якій представлені близько сотні творів з фондової колекції Львівського скансену – переважно, одяг та вишиті stroї з Яворівщини.

www.ukrinform.ua/tag-kultura

КАЛЕНДАР

1.9. – День Конституції Словачької Республіки – державне свято.
2.9.1995 р. – помер хореограф, колишній методист ЦК КСУТ Юрій Прохазка (30). Народився 10.10.1920 р.
4.9.1875 р. – народився в Нижньому Тваріжці Бардіївського округу священник, учитель прямишівської півдечуїтельської препарандії Микола Петрик (150). Помер 3.9.1932 р.
4.9.1910 р. – народився в Гачаві, окр. Кошиці-околиця, педагог, художник, громадський діяч Михайло Дубай (115). Помер 4.10.1993 р.
4.9.1985 р. – помер в концтаборі український поет, прозаїк, правозахисник Василь Стус (40). Народився 6.1.1938 р.
5.9.1925 р. – в Порошкові на Перечинщині Закарпатської області України народився музикознавець і фольклорист, художній керівник і головний диригент Закарпатського народного хору Михайло Кречко (100). Помер 27.2.1996 р.
7.9.1875 р. – народився видатний український художник Олександр Мурашко (150). Помер 14.6.1919 р.
12.9.1875 р. – народився український диригент та композитор Олександр Кошиць (150). Помер 21.9.1944 р.
12.9.1925 р. – народився український живописець, народний художник Олександр Лопухов (100). Помер 14.9.2009 р.
13.9.1945 р. – засновано Закарпатську обласну універсальну наукову бібліотеку в Ужгороді (80).
14.9.1885 р. – помер педагог, публіцист, мовознавець Юрій Ігнатков (140). Викладав грецьку, латинську та руську мови в Ужгородській гімназії, працював в товаристві Василя Великого, співзасновник літературної газети «Світ». Народився 14.5.1840 р. в Михалівцях.
14.9.1910 р. – народився в Чабинах Меджилабірського округу учитель, громадський діяч, перший голова ОНК в Стропкові, один із засновників Української Народної Ради Пряшівщини (УНРП) Андрій Ігавула (115). Помер 21.10.1976 р.
15.9.1900 р. – народився в Медзанах поблизу Пряшева словацький письменник Йозеф Томашик-Думин (125). Помер 20.5.1937 р.
16.9.1905 р. – народився чеський поет Володимир Голан (120). Помер 31.3.1980 р.

«На Івана, на Купала»

В суботу, 19 липня, поблизу озера Zalew Bachmaty, що у польській гміні Дубичі Церковні, відбувся щорічний фестиваль української культури «На Івана, на Купала», організований Союзом українців Підляшшя (Związek Ukraińców Podlasia).

Зауважується, що з 1996 року фестиваль є важливою подією для української громади Підляшшя та всієї Польщі.

У рамках програми відбулися виступи фольклорних колективів, майстер-класи з плетіння вінків та відтворення давнього обряду їх пускання на воду.

Перший секретар посольства України в Республіці Польща Лариса Сидоренко, звертаючись до присутніх від імені посла України Василя Боднара, подякувала організаторам, українській громаді та польській стороні за збереження українських традицій і послідовну підтримку ініціатив, що сприяють міжкультурному діалогу.

«Фестиваль «На Івана, на Купала» є не лише культурною подією, але й прикладом потужної громадської ініціативи, яка утверджує імідж України в

17.9.1940 р. – помер великий український актор, режисер Петро Сакаганський (85). Народився 15.5.1859 р.
17.9.1910 р. – народився чеський поет і письменник Франтішек Грубін (115). Помер 1.3.1971 р.
18.9.1875 р. – помер український та російський письменник Олександр Афанасьєв-Чужбинський (150). Народився 28.2.1816 р.
22.9.1780 р. – народився словацький етнограф, славіст Ян Чаплович (245). Помер 29.5.1847 р.
22.9.1835 р. – народився український і російський філолог Олександр Потебня (190). Помер 11.12.1891 р.
22.9.1930 р. – народилася в Лютині Сабинівського округу колишній редактор прямишівського радіомовлення Ольга Кратюк (95). Померла 17.4.2004 р.
25.9.1920 р. – помер історик, етнограф, церковний та громадський діяч Олій-Калман Жаткович (105). Переклав угорською мовою окремі твори Марка Вовчка, Ю. Федьковича, І. Франка, відомий протест західноукраїнських культурних діячів «І ми в Європі» (1896). Народився 14.10.1855 р. в Ужгороді.
27.9.1910 р. – народився в Лукові Бардіївського округу учитель, громадський діяч Іван Пивоварник (115). Організував діяльність драматичних, музичних, танцювальних гуртків НХТ, диригував молодіжні оркестри. Помер 27.8.1967 р.
28.9.1890 р. – народився в Порачі церковний діяч, учитель Пряшівської руської учительської семінарії в Пряшеві Мирон Петрашевич (135). Помер 9.8.1959 р.
29.9.1845 р. – народився український письменник, драматург Іван Карпенко-Карий (180). Помер 15.9.1907 р. в Берліні.
29.9.1885 р. – появився перший номер ужгородського літературно-художнього журналу «Листок», засновником і редактором якого був Є. Фенчик (140). Припинив своє існування в 1903 р.
29.9.1930 р. – помер український художник Ілля Рєпін (95). Народився 24 липня 1844 в Чугуєві на Харківщині.
29.9.1935 р. – народився в Ужгороді культурно-освітній діяч, засновник та диригент хору «Карпати» Левко Довгович (90).
29.9.1940 р. – народився в Кальнику на Мукачівщині літературознавець, критик Дмитро Федака (85). Помер 11.10.2016 р.

Європі як країни з глибоким історичним корінням і багатого духовною спадщиною. Сила української культури – це теж елемент нашої боротьби за свободу, гідність і право бути собою», – наголосили у дипломатичному представництві.

Дж.: Сайт Союзу українців Підляшшя.

Saybilese deserta (1409), дальші назви: Wyfalu або Bodnarwagasa, Hačawa (1773), Faluczka, Hačsawa, Bognertiey (1786), угор. Faluczka, Ajfaluczka.

Стат.: 1869 - 578 жит., 1880 - 557 жит., 487 слов., 37 мад., 22 нім., 3 рус., 3 немовл., 36 р.-кат., 517 гр.-кат., 1 еванг. а.в., 3 юд., 1890 - 562 жит., 502 слов., 30 мад., 15 нім., 11 рус., 4 інш., 33 р.-кат., 521 гр.-кат., 2 еванг. а.в., 6 юд., 1900 - 676 жит., 597 слов., 63 мад., 5 нім., 11 інш., 38 р.-кат., 598 гр.-кат., 29 еванг. а.в., 5 реформ., 6 юд., 1910 - 661 жит., 601 слов., 37 мад., 3 нім., 20 інш., 15 р.-кат., 633 гр.-кат., 4 реформ., 2 еванг. а.в., 7 юд., 1921 - 658 жит., 356 чсл., 249 руськ., 5 мад., 37 інш., 11 чуж., 30 р.-кат., 614 гр.-кат., 6 еванг. а.в., 6 юд., 2 інш. або без віросп., 1930 - 642 жит., 509 чсл., 82 руськ., 1 нім., 6 евр., 37 інш., 7 чуж., 25 р.-кат., 610 гр.-кат., 1 реформ., 6 юд., 1940 - 814 жит., 1948 - 819 жит., 1950 - 646 жит., 646 слов., 25 р.-кат., 610 гр.-кат., 1961 - 698 жит., 1970 - 546 жит., 1980 - 374 жит., 371 слов., 1991 - 78 буд. (9 не-заселених), 255 жит., 192 слов., 1 чеськ., 62 ром., 159 гр.-кат., 2 р.-кат., 85 невр., 2001 - 241 жит., 167 слов., 1 рус., 1 рос., 13 р.-кат., 202 гр.-кат., 1 правосл., 2011 - 228 жит., 197 слов., 2 ром., 2 рус., 2 рос., 1 інш., 24 невр., 6 р.-кат., 151 гр.-кат., 1 еванг. а.в., 6 без віросп., 32 невр., 2021 - 203 жит., 171 слов., 3 ром., 27 рус., 1 рос., 1 невр., 49 без віросп., 15 р.-кат., 134 гр.-кат., 1 християнські общини, 1 інш., 3 невр.

Наші дослідники наводять такі хотарні назви Гачави: Кошариська, На Берих, Баниска. Словацькі путівники наводять такі хотарні назви: Pačajov vrch, Prepadišská, Stredný Sarvaš, Vyšné záhumienky, Červená Hlina, Vrch, Niže križa, Pod lesík, Nižný Ferteš, Oslár, Pirtí, Potôčik, Bolduča skalka, Hačavská úboč, Bodóka, Žedlárske, Rostoka, Na dolinu, Za skalkou, Brezinky, Potok, Vyšný Ferteš, Koč, Dolina II, Baniská, Nad Bólou, Vápenná stráň, Krivúla, Vyšná Rostoka, Bodóka, Panské lúky, Bóla, Bodóka, Harp I, Jankovo, Na lazy, Východ, Vyšné lúky, Kozia skala, Nižná Rostoka, Poľana, Zimný les, Laščik, Dúbrava, Hrb II, Gerušova stráň, Plošina, Železná brána, Dolina I, Korapnica, Sarvaš, Skalka.

Площа хотара 3692 га.

Гачаву і Пачу мовознавець Василь Латта в *Атласі українських говірок Східної Словаччини* визначає як два українські островці в словацько-угорському пограниччі поблизу Рожняви. Ще кілька сторіч тому ці села дотикалися таких же волосських (руських) сіл, як, наприклад, Огор, Огорна (зараз Úhorná), над якою височіє гора Wolowawes (Волова Веся), а гірський хребет несе назву Stoy Brat (Стій Брат), а далі красується Kraňahorka (Красна Гірка) (див. Я.М. Корабинський в лексиконі сіл Угорщини, стор. 789). А з історії русинів М. Лукача довідуємось про минувшину сіл Брутівці, Захарівці, Тепличка, Огорна, Вишній Славків, Юрська. Посилаючись на регіональні церковні джерела, автор, між іншим, констатує: «Усі ці села по праву були чисто руськими, і внаслідок того, що у згадані села не були допущені руські парохі, тому всі нинішні парохі уже сповідають латинський обряд» (М. Лучкай «Історія карпатських русинів», т. V, стор. 109).

Я.М. Корабинський в своєму лексиконі сіл Угорщини (1786) зазначає, що Гачава – це руснацьке село (rußnak. Dorf), за віросповіданням вони православні. Назва Гачави в лексиконі - Falucschka, Hačsawa, Bagnerhay (див. стор. 173).

У Петрова є дві згадки про Гачаву: на стор. 33 в Гемерській столиці (жупі) і на стор. 136 в Турнянській столиці.

О. Петров в другій згадці зазначає, що здавна в Гачаві проживали русини і словаки: «Спочатку тут були шахти. За народним переказом, Гачава вже існувала в 1400 році і була заселена з Польщі (певно, мав на увазі українську людність. – Прим. автора), що були частково шахтарями із Спишу. Жителі руської (огос) віри, словацької мови». А далі історик наводить хотарні назви, серед них Потучки, Пивна долина, Углиско та ін. Крім довідки на стор. 136 про Гачаву в Турнянському комітеті (Турня була одним з перших комітетів в Угорщині), в дослідженні О. Петрова на трапляємо на Гачаву, на цей раз в Гемерській столиці (жупі), де сказано, що село існувало від 16 ст. Мова йде «про старих слов'ян (ős szávok)» (стор. 33). Гемерська

Сторінки минулого (137)

ГАЧАВА - НАČAVA (окр. Кошиці-околиця)

столиця (комітат) існувала в 1786 – 1790 і 1802 – 1918 рр.

Володимир Гнатюк в дослідженні *Русини Пряшівської єпархії і їх говори*, характеризуючи Гачаву, між іншим, пише: «... число тих, що говорять по руснацьки, так незначне, що вичислені громади мусить зачислюватися до інших груп» (стор. 45).

Гачава лежить у долині Гайського потоку на висоті 650 м над рівнем моря, неподалік від водоспадів Гай. Найдетальніші відомості про Гачаву знаходимо у словацького історика Браніслава Варсіка, який в монографії *Osiďlenie Košickej kotliny* (1973) зазначає, що «Перші жителі, безсумнівно, були німцями і, ймовірно, прибули сюди як шахтарі зі Смольника». Проте село стало порожнім, безлюдним в 1409 році. Турнянські пани поселили там волохів, які «тривали час випасали худобу, безперервно вирубували ліс і продавали деревину людям з навколишніх сіл». Історик зазначає, що «...koncom marca alebo začiatkom apríla 1438 valasi turnianskeho panstva Gregor Zolthyz a jeho 11 spoločníkov na príkaz svojich pánov zapálili les v chotároch Jasova, Debrade a Medzeva a ku koncu mája na lúkach uvedených obcí pásli svoje stáda. Pri týchto sporoch sa výslovne neuvádza, že uvedení valasi boli z dediny Hačavy, ale niet nijakých pochyb o tom, že museli prebývať (aspoň v lete) v priestoroch dnešnej Hačavy, lebo len odtiaľ mohli pásť lúky v chotári Medzeva».

Нове село Гачава, ймовірно, почало заселятися вже в 15 столітті. Однак про нього є достовірна інформація в документах 1546 року, коли згадуються межі села.

У 1598 році в Гачаві було 16 заселених будинків і 5 покинутих, окрім будинку шолтиса. Тодішнім шолтисом був Joannes Kys Laczko, а інші голови сімей мали такі імена: Kys, Totth (3), Deme, Adam, Marus, Torsa, Nagy Laczko (3), Santha (3), Sebastýen, Myko. Хоча ці особисті імена значно змодеризовані в цьому описі, немає сумнівів, що це були люди переважно слов'янського походження і говорили по-руськи чи по-словацьки.

У 1715 році в селі було 9 кріпаків і 5 з них мали слов'янські імена: Fedor, Helczmanovsky (в 1720 р. вже змодеризоване Helczmany), Kolesár, Odormanko (в 1720 р. Ho-dormanko), Spák. У 1715 Гачава мала 9 буд., 1720 - 11 буд., 1828 - 93 буд., 649 жителів.

Між 1598 і 1715 рр. населення Гачави значно скоротилося, і в 1715 році вже з'являються нові власні імена. Це можна пояснити тим, що люди переїжджали з Гачави до менш населених, південних і більш родючих сіл, а на їхнє місце приходили люди з руських сіл з півночі, особливо зі Спишу, про що вже в 1715 році свідчать особові імена жителів Гачави Helcmanovský (з Гельцманівців) та Odormanko – Ho-dormanko, ймовірно, вихідці з Годермарку (від 1948 р. – Стотинці – тепер місцева частина села Ігліани). Однак з 1715 р. спостерігається новий приплив населення і наприкінці 18 ст. тут налічувався вже 51 особа (мова йде про голови родин), абсолютна більшість яких мала слов'янські особові імена і серед них такі, як: Hodermarczky, Poraczky, Toriszko, Vernár, Patsai, тобто вихідці з Годермарка, Порача, Ториско, Вернара та Пачі. Таким чином, видно, що до Гачави мігрувало переважно населення з руських сіл. Згідно з лексиконом 1773 року, тут розмовляли по-руськи та по-словацьки. Жителі Гачави користаються словацькою мовою, але все ж таки в їх бесіді і в наш час присутня рідна руська говірка. В релігійному переписі населення 1806 року село зареєстроване як греко-католицьке з руською мовою проповіді.

Походження назви села Гачава словацький історик Браніслав Варсік пояснює так: «Názov *Hačava* pochádza najpravdepodobnejšie od slovan. slova *hač*. (starosl.*gaty*)», проте припускає і можливість походження назви від слова *hače, gach* (жеребеч).

Краєзнавчий словник сіл Словаччини дає загальну картину розвитку Гачави: «Перша згадка про село датується 1409

роком. Гачава була заснована на праві застави (zákupnom práve), належало до Турнянського панства. Колоністами були нестійні волохи, тому поселення були тимчасово покинуті. У 1715 р. тут було 9 дворів, у 1720 р. - 11 дворів, а у 1828 р. - 93 будинки і 649 жителів. Займалися гірничою справою, видобутком залізної руди, лісо-заготівлею з виготовленням дерев'яного посуду, який возили на возах і продавали перекупникам у Пониззі - Dolnej zemi, а також скотарством». Поняття *Dolná zem* означало території, які пролягали на південь від сьогоденніших кордонів Словаччини.

До Гачави належить поселення Бодока, в якому теж оселилися волохи-русини. У 1808 році тут була плавильня для виплавки заліза. Також у 1893 році пуста Бодока належала Гачаві. У 1930 році тут було 5 будинків і 15 жителів. У 1938-44 рр. Гачава була під окупацією Угорщини.

Землю обробляють приватним способом, більшість жителів працює у лісовому господарстві. Церква у бароко-класицистичному стилі побудована в 2-й пол. 18 ст. Дзвін з 1732 р., хрестительниця з 2-ї пол. 18 ст. Греко-католицький священник від 1882 року, церковна метрика ведеться з 1728 року.

У циркулярі Мукачівського єпископа Андрія Бачинського (1732 – 1809) від 11 серпня 1777 р., який був призначений також священником Шум'яца, Гачави, ці приходи були звільнені від юрисдикції рожнявського латиського єпископа і стали складовою частиною Мукачівської єпархії.

За даними ромських організацій, в Гачаві станом на 2019 рік проживало від 41% до 50% ромського населення.

Довгими роками Гачава і Пача не були в полі зору громадських організацій русинів-українців Словаччини. Останніми роками в цій справі настали зрушення. СРУСР організував в згаданих селах концерти народних пісень і запрошував колективи з Гачави і Пачі для виступів у програмі Фестивалю фольклору русинів-українців в Камійонці, які до 2024 року організував СРУСР. На літургії в місцевому храмі в Гачаві кілька разів виступав Український народний хор «Карпати» з Кошиць.

Церква в селі Гачава, присвячена Різдва Пресвятої Богородиці, була побудована в 1760 році. Це проста однонавна будівля з прямокутним завершенням пресвітерію та вежею, характерна для стилю бароко-ренесанс. Була перебудована у 1832 та 1890 рр. Іконостас 1890 р.

Зберігся список священнослужителів та адміністраторів в Гачаві: (1752 – 1752) Миколай Левицький (з Галиччини), (1752 – 1752) Миколай Чирський (Звіринський), (1763 – 1776) Михайло Лизонь, (1788 – 1807) Йоан Павлович, (1807 – 1811) Йоан Чисарик, (1811 – 1816) Йосиф Годермарський, (1816 – 1829) Андрій Кіш (*1769), (1830 – 1831) П. Ієронім Ондерішин, (1831 – 1835) Михайло Безегі, (1835 – 1839) Габрієль Гомбош, (1839 – 1842) Йосиф Ващура, (1843 – 1862) Андрій Мерай, (1863 – 1864) Алоїз Мраз, (1864 – 1885) Петро Чанда, (1885 – 1892) Андрій Коман, (1892 – 1895) Олексій Мегела, (1895 – 1899) Еміл Мінчик, (1899 – 1902) Никон (Ігор) Годермарський, (1902 – 1904) Йоан Бобак, (1904 – 1906) Миколай Турчані, (1906 – 1907) Габрієль Михаліч – замісник з Хорватії, (1907 – 1908) Йоан Вердон, (1909 – 1912) Дезидерій Дубай, (1913 – 1917) Миколай Кріштоф, (1917 – 1917) Михал Секелі, (1918 – 1919) Миколай Кендровський, (1919 – 1926) Йоан Палічкий – замісник з Хорватії, (1926 – 1931) Теодор Богдань – замісник з Хорватії, (1931 – 1938) Олександр Цурков, (1938 – 1945) Віктор Скородецький, (1945 – 1950) Миколай Собота, (1968 – 1984) Йоан Іжовський, (1984 – 1989) Миколай Собота, (1989 – 1993) Михал Петрус, (1993 – 1996) Петро Горняк – замісник з Хорватії, (1998 – 2002) Фома Васілі – замісник з Хорватії, (2002 – 2006) Йосиф Гочик – замісник з Хорватії, (2006 -) Йосиф Гочик.

В Гачаві народився педагог, художник, культурно-освітній діяч Михайло Дубай (4.6.1910 – 4.10.1993).

-мі-

НОВЕ ЖИТТЯ

FOKUS NA PODPORU KULTÚRY NÁRODNOSTNÝCH MENŠIN

Vydáva Zväz Rusínov-Ukrajincov SR, IČO 00177725. Ročník 75. Šéfredaktor Miroslav Iljuk. Adresa redakcie: Janka Borodáča 5, 081 08 Prešov. Tel. 051/7733 707, e-mail: novezytta@nextra.sk. Náklad: 400 ks. Ročné predplatné 12,50 €. Štvrťročné predplatné 3,125 €. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty, alebo e-mail: predplatne@slposta.sk. Objednávky za zahraničia vybavuje Slovenská pošta, a.s., Stredisko predplatného tlače, Uzbecká 4, P.O. Box 164, 820 14 Bratislava 214, e-mail: zahranična.tlac@slposta.sk. Sadzba: QINET, Tlač: Grafotlač Prešov s.r.o. Ev. číslo EV 3301/09. Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.

НОВЕ ЖИТТЯ

Ліук. Адреса редакції та адміністрації: 081 08 Пряшів, Янка Бородача, 5. Телефон 051/7733 707, e-mail: novezytta@nextra.sk. Рукописи і фотографії повертаються на просьбу автора. Редакція залишає за собою право скорочувати статті. Статті, підписані авторами, висловлюють їх власні погляди і не обов'язково збігаються з поглядами редакції.

Видає Союз русинів-українців СР.

Рік видання 75. Головний редактор Мiroslav Ілюк. Адреса редакції та адміністрації: 081 08 Пряшів, Янка Бородача, 5. Телефон 051/7733 707, e-mail: novezytta@nextra.sk. Рукописи і фотографії повертаються на просьбу автора. Редакція залишає за собою право скорочувати статті. Статті, підписані авторами, висловлюють їх власні погляди і не обов'язково збігаються з поглядами редакції.